حکومەتی هەرێمی کوردستان - عێراق

وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی

زانکۆی سەلاحەدین -هەولێر

کۆلیژی ئاداب

بەشی فەلسەفە

سەرچاوەی هزری فەلسەفەی لەلای ئەفلاتون

(پڕۆژەی دەرچوونە)

پێشکەش بە بەشی (فەلسەفە)ی کۆلێژی ئاداب کراوە،وەک بەشێک لەپێداویستیەکانی وەرگرتنی بڕوانامەی بەکالۆریۆس لەزانستی فەلسەفە

ئامادەکراوە لەلایەن

سازگار ئەیوب

سەرپەرشتیار

م/ ڕوژگار شێخانی

٢٠٢٤

ووتەی

((نـــا ئومێـــدی زۆر لە پیـــری خراپتـــرە ، پیـــری جەســـتە دەچەمێنێتەوە، نائومێدی روح)).

(بیرناردشۆ)

پێشکەشە.....

ئەم توێژینەوەیە پێشکەشبە:-

- ➢ بە دایک و باوکی ماندوونەناسمان.
- ➢ بە ماموستا و سەرپەرشتیارمان (م.رۆژگار محمدامین).
- ➢ بە گشت مامۆستایانی بەشی فەلسەفە.
- ➢ بە گشت قوتابیانی کۆلێژی ئاداب بە تایبەت قوتابیانی بەشی فەلسەفە.

تـــوێـــژەران

سوپاس پێزانین .....

- سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگارمان کە هەموو ئەو سەرکەوتنانەی لە ژیانماندا بەدەستمان هێناوە بە فەزڵی ئەو بووە.
- سوپاسی دایک و باوک و خوشک و براکانمان دەکەین کە لەگشت قۆناغەکاندا هاوکار و هاوخەم و هاوڕێگای کاروانی خوێندنمان بوون و شوێن پەنجەیان لەسەرکەوتنەکانمان دا دەبینرێت
- سوپاسی مامۆستای سەرپەرشتیارمان(م.ڕۆژگار محمدامین) دەکەین کەبۆ ئەنجامدان و تەواوکردنی توێژینەوەکەمان ڕێنمای کار و پالپشتی کارمان بوو.
- سوپاسی هەموو هاوڕێیەکانمان دەکەین کە بە وشەیەکیش بێت یارمەتی دەربوون.

توێژەر

پێرست

ووتەی..أ
پێشکەشە..ب
سوپاس پێزانین ....ج
پێرست..د
پێشەکی:..١
بەشی یەکەم: چوارچێوەی گشتی توێژینەوە:...٢
تەوەری یەکەم : ڕەهەندە سەرەکیەکانی توێژینەوە:................................٢
بەشی یەکەم...٢
تەوەری یەکەم/ ڕەهەندە سەرەکیەکانی توێژینەوە:.................................٢
1) گرنگی توێژینەوە...٢
2) ئامانجی توێژینەوەکە:..٢
3) میتۆدی توێژینەوە:...٢
4) گرفتی توێژینەوە:...٣
بەشی یەکەم/ تەوەری دووەم...٤
پێناسەکردنی چەمکەکانی توێژینەوە:...٤
فەلـــســـــەفە:...٤
هزر:..٦
بەشی دووەم: ژیان و فەلسەفەی ئەفلاتوون...٧
تەوەری یەکەم: ژیانی ئەفلاتوون و کارەکانی..٧
تەوەری دووەم :فەلسەفەی ئەفلاتوون...٩
بەشی سێیەم: سەرچاوەی هزری ئەفلاتوون...١٠
تەوەری دووەم : سەرچاوەی بیروڕاکانی ئەفلاتوون:.................................١٢
دەرئەنجام:..١٣
لیستی سەرچاوەکان:..١٤

پێشەکی:

.

تـــوێــژە

بەشی یەکەم: چوارچێوەی گشتی توێژینەوە:

تەوەری یەکەم : ڕەهەندە سەرەکیەکانی توێژینەوە:

بەشی یەکەم

تەوەری یەکەم/ ڕەهەندە سەرەکیەکانی توێژینەوە:

١) گرنگی توێژینەوە

له ڕێگای ئەنجامدانی لایەنی تیۆری دەتوانین زانیاری پێویست بخنەینەروو بەتایبەتی لەم توێژینەوەیە دا هەوڵمان داوە ڕۆڵی سیاسەت دەستنیشان بکەین لە دیدی ئەفلاتوون و فەیلەسوفانی تر .

٢) ئامانجی توێژینەوەکە:

گرنگی هەزری لای ئەفلاتوون هەروەها دەربارەی ئەم بابەتەوە لەبەر ئەوەی گرنگیەی زۆری هەبوو لامان سەرەنجی بۆ لای خۆی ڕاکێشاوین کە شیکردنەوەی هەزری لە دیدی ئەفلاتوون چۆن بووە ، بیروڕای ئەفلاتوون بخەمەروو سەبارەت بە تێڕوانینی بۆ هەزری تاوەکو ڕەچاوروونی تەواومان هەبێت بۆیە بەپێویستم زانی ئەم توێژینەوە ئەنجام بدەم کە ئامانجامان لێ وەرگرتنی سوودە تاکو زیاتر لێی فێربین و بیناسێنین بە خوێنەر.

٣) میتۆدی توێژینەوە:

هەروەک هەر توێژینەوەی زانستی منی توێژەر هەوڵم داوە لەم توێژینەوەیە میتۆدی شیکاری وەسفی بەکاربهێنم دەربارەی (سەرچاوەی هەزری فەلسەفەی لەلای ئەفلاتوون) کە بەشێوەیەکی زانیستی و ئەکادیمی باسی ڕۆڵی هەزری بکەم لە دیدی ئەفلاتوون، بیروبۆچوونەکانی بیرمەندی فەلسەفی ئەفلاتوون بە گرنگم زانی ئەم میتۆدە بەکاربێنم بۆ توێژینەکەم.

٤) گرفتی توێژینەوە:

گرفتی توێژینەوە بە یەکێک لە ڕەگەزە گرنگەکانی توێژینەوە دادەنرێت ، چونکە توێژەر بۆ دەست نیشان کردنی گرفتی توێژینەوە ناتوانێت توێژینەوەکەی بەشێوەیەکی سەرکەوتوو ئەنجام بدات منیش بۆ بەش نەبووبم لەم گرفتانە ئەویش کەمی سەرچاوە بە زمانی کوردی و کەمی کات لە کاتی ئەنجامدانی توێژینەوەکەم.

بەشی یەکەم/ تەوەری دووەم

پێناسەکردنی چەمکەکانی توێژینەوە:

فەلـــســـــەفە:

١. فەلسەفە :

پێناســـــەکردنییێکی تەواو بــــۆ فەلســـــەفە شــــتێکی ســــەختە.چـــونکە پێناســـــەیەکی نەگـــۆڕدراو و چەســـــپاو بــــۆ فەلســـــەفە کــــارێکی مەحـــاڵە و ڕووبەڕووی کـــۆڵانێکی تەنگمان دەکاتەوە. (کەمال ، ٢٠٠٢ : ١١)

ووشـــــــەیەکی یۆنـــــــانیە لە هەردوو ووشـــــــەی ((philo)) کەواتـــــــای عەشـــــــق دەگێنێـــت. ((sophy))یـــش کەواتـــای دانـــای دەگێنێـــت. هەردوو ووشـــە بەمانـــای خۆشەویســـــتی دانـــــای دێـــــت،یەکەم کەس کە ووشـــــەی فەلســـــەفەی بە واتـــــای عەشـــــقی حـــــیکمەت بەکەرهێنـــــا فەیلەســــــوف و زانـــــای بە ناوبـــــانگی بیرکـــــاری فیســــاگۆڕس بــــوو.ســـــەرهەلدانی فەلســـــەفە بە واتـــــا راســـــتەقینەکەی خـــــۆی لە ڕووی کــــاتەوە دەگەرێـــــتەوە بــــۆ ســــەدەی شەشــــەمی پــــێش زایین،لەســــەر دەســــتی یەکەم فەیلەســــــــوفی ئــــــــایۆنی تــــــــالیس (٦٢٤ – ٥٤٧) پ.ز دەســــــــتی پێکردووە،فەلســـــــەفە بـــــــریتییە لە هەولـــــــی پرســـــــیارکردن دەربـــــــارەی چییەتـــــــی شـــــتەکان و ڕووداوەکـــــان و دیاردەکـــــان و چەمکەکـــــان و چـــــۆنیەتی پەیـــــدابوونیان. (عبدالحمید ، ٢٠١٠:٣٧ – ٤٢).

"فەلســـــەفە" چـــالاکێکی بەرنـــامە ڕێـــژە تێدەکۆشـــێت لە راســـتی حەقیقەتـــی دیـــاردە جـــــۆراو جۆرەکـــــان، وەکـــــو گەردوون و مـــــرۆڤ و پەیوەنـــــدیەکانی نێوانیـــــان دەیەوێـــت شـــیکردنەوەیان بـــۆ بکـــات وە هەروەهـــا لەڕووی ئەرکەکـــانی مـــرۆڤ و مافەکـــانی بەرامـــبەر بەخـــۆی ئەو کۆمەلگـــاییەی کە خـــۆی وخەلکـــی دیـــکەی تێـــدا داژیـــن فەلســـــەفە هەولـــدانێکی چـــاکی مرۆڤـــانەیە، بـــۆ پشـــکنین وتـــویژینەوە وئەزمونە نەک زاراوەیەکی بێت بۆ ناساندن. (الالوسی ، ٢٠١٠ : ٣ – ٤)

"فەلســـــەفە" بـــریتیە لە گەرانێکـــی قـــوول بـــۆ ناســـینی جیهـــان. (پـــوولادی ، ٢٠٠٥ : ١١)

پێناســـه بـــۆ چەمكـــی فەلســـەفە لە مێـــژووی خۆیـــدا ، ئەرســـتۆ فەیلەســـوفی یۆنـــانی پێـــی هەڵســـاوە ، بـــۆ ئەوە چـــووە كە فەلســـەفە لێكـــۆڵینەوەیە لە بـــوون بەوەی كە هەبووە. (ئەحمەد ، ٢٠١١ : ٤ –٥٠)

"كیركیگـــارد" پێـــی وایـــیە كە فەلســـەفە بـــریتییە لە ئیـــدراككردنی داواكـــراوە حەتمییەكـــان كە بـــوونی ڕاســـتەقینە دەیخوازێـــت نەوەكـــو بـــوونی ســـاختە . ئیـــدراكێک لەمیانەیـــدا بتوانێـــت نقوومبێـــت بە نێـــو قـــوڵایی بـــوونی خـــۆی.(ڕەســـوڵ ، ٢٠١٣ : ٥٤)

"دیكـــارت " فەلســـەفە بەو زانســـتە دادەنێـــت كە لەنەژادی بـــوون دەكـــۆڵێتەوە و بـــۆ بەخـــتەوەری مـــرۆڤ تێدەكۆشـــێت. وە "هیگـــڵ" پێـــی وایە كە فەلســـەفە ناســـینی ڕەهاییە. (كەمال ، ٢٠٠٢ : ١٢)

"هـــۆبز" پێناســـەی فەلســـەفە بەوە دەكـــات كە ((بـــریتییە لە زانینـــی دیاردەكـــان یـــان زانینـــی ئەنجـــام و ئاســـەواری دیـــاردەكە،كە ڕێـــگەی ئەنجـــامگیری راســـتەوە پـــێ دەگەیـــن،وەک لە ڕێـــگەی هۆكارەكـــانی و پێكهێنەرەكـــانیەوە دەیناســـین ،یـــان فەلســـەفە بـــریتیە لە زانینـــی هۆكارەكـــان و پێكهێنەرەكـــان و دیاردەكـــان ، ئەركـــی فەلســـەفە بە پـــلەی یەكەم بـــریتییە لە زانینـــی هۆكارەكـــانی دروســـتبونی شـــتەكان چـــۆنیەتی دروســـتبونیان یـــان رودانیـــان، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێـــت كە بـــابەتی تـــوێژینەوەی فەلســـەفە لە شـــتەكاندا یـــان تەنهـــا روداوەكانـــدا چـــر دەبێتەوە.(عبدالحمید،٢٠١٢: ٦٦-٧٥)

هزر:

ڕاوبۆچوونی لێکۆڵەران لەسەر پێناسەی هزر و هزرین یان هاماناکانی تری وەک تێفکرین ئەنتوێنان و بیرکردنەوە یەک ناگرێتەوە هەندێکیان کە لایەنگیری پێداگری ژێری دەستکردن بروایان وایە کە ئەوەی مێشکی مرۆڤ بتوانێ بیکات کۆمپیوتەریش دەرەقەتی دێت، یان کۆمپیوتەریش ئەتوانی تێ بفکرێ ، بەو مەرجەی کە سەرەتا تێفکرینی پێ بناسێنێ ، بەو خاڵەی کە ڕەنگی زۆرینەی لێکۆڵینەرانی تێدا یەکانگیری ئەبێ ئەوەیە کە تێهزرین یان تێفکرین تەنها تاقە چالاکیەک نیە لە زەیندا بەڵکو لە ژمارەیەک پێکهێنەر دروست بووە و هەرجا کەمرۆڤ تێ ئەفکرێ یەک یان چەن دانە لەم پێکهێنانە چالاک ئەبنەوە بەتایبەت هەمووان لەسەر ئەو کۆکن کە گرنگترینی ئەو پێکهێنانە تێهزرین یان تێفکرین ئەو کاتە خۆی دەرنەخات کە مرۆڤ خۆی لەگەڵ پرسێک یان کێشەک ڕووبەرووی ئەبنێتەوە کە ئەبێ وەڵامی باتەوە یان چارەکی بۆ بدۆزێتەوە یا بەگشتی گرییەک لە ژیندا پەیدابووە ئەبێ بیکاتەوە.

بەشی دووەم: ژیان و فەلسەفەی ئەفلاتوون

تەوەری یەکەم: ژیانی ئەفلاتوون و کارەکانی

یەکەم: ژیانی ئەفلاتوون

لە ساڵی (٤٢٧پ.ز)لە شاری ئەسینا هاتۆتە دونیا لە دیوی باوکیەوە دەگاتەوە سەر کۆدۆس یەکێکە لە پاشا دێرینەکانی ئەسینا لە دیوی دایکیشی دەچێتەوە سەر سۆلۆنی نێودار(بەیکهاوس، ٢٠٠٥: ٥٧)، ئەفلاتوون دونیای لەبەر ئەوەی ئەفلاتوون لە خێزانێکی دەست ڕۆیشتووبوو لە باشترین قوتابخانەی مامۆستایانی سەردەمی خۆی دا خوێندویتی لە تەمەنی (٢٨)ساڵی دا بوو کە سوقرات مامۆستای بە ژەهرخواردنەوە فرمانی مردنی بەسەردرا. ئەفلاتوون بەردەوام لەگەڕان دابووە چەندین وڵات گەراوە پاشی (١١) ساڵ گەرایەوە بۆ شاری ئەسینا لە تەمەنی چل ساڵ نزیک باخی (ئەکادیمۆس) قوتابخانەیەکی کردۆتەوە وانەی تیادا ووتۆتەوە بەناوی(ئەکادیمیای ئەفلاتوون) ناونراوە، ئەفلاتوون لە ژمارەوە ماتماتیک زۆر شارەزا بوو بۆیە لەسەر دەگای ئاکادیمی نووسی بووی (هەر کەسێ ئەندازیار نەبێ نابێت بێت بۆ لامان زۆر شانازی بەوە کردووە کە لەسەردەمی سوکرات ژیاوە ئەو قۆناغەی ئەفلاتون تیادا ژیاوە قۆناغێکی زۆرئالۆز بووە بەهۆی کۆمەڵێ گیروفتی سیاسی ڕوویانداوە بەمەش کاریگەری گەورەی لەسەر ژیان ئەفلاتوون داناوە، ئەمەش وای لێکردووە بیروباوەری خۆی بەتەواوی تەرخان بکات بۆ کۆمەڵگە و بەرەو پێش چوون تاوای لێهات کتێبێکی گەورەی(کۆمار) ی داناوە کە باسی هەموو کێشانە دەکات دوو چارەسەریان بۆ دەدۆزینەوە کە بۆ دەولەتێکی دادپەورەر پێویستەب بەرەوپێش چوون تاوای لێهاتووە کتێبێکی گەورەی (کۆمار) داناوە کە باسی هەرموو ئەو کێشانە دەکات وەچارسەریان بۆ دۆزرێتەوە کە بۆ درستبوونی دەوڵەتێکی دادەپەروەر پێویستە. (عەزیز،٢٠١٢.،لا٤٦)

ئەفلاتون لە ساڵی (٣٨٤)پ.ز لە تەمەنی هەشتا و هەشت ساڵیدا ئەوکاتەی لەسەر دوا دا بەلۆگ کاردەکات دەمرێت(کمال، ٢٠٠٩: ٩)

دووەم: کارەکانی ئەفلاتوون:

رەنگە یەکێک لە کارە هەرە مەزن و گرنگەکانی ئەفلاتوون دامەزراندنی ئەکادیمیا بێت ، کەنزیکەی(٩٠٠) نۆسەد، ساڵ ئەو ئەکادیمیایە بەردەوام

بـــــووه، تـــــا ئەو رۆژەی رژێمـــــی سیاســـــی ئـــــاینی دەرگـــــای ئەکادیمیـــــایی بـــــۆ یەکجـــــاری داخســـــت ، بەلام مـــــاوەی ئەو (٩٠٠) ســـــاڵە ئەکادیمیـــــا ناوەنـــــدێکی زۆر گرنگـــــی فێرکـــــردن و گەشـــــەکردنی بیرکـــــردنەوەی فەلســـــەفی بـــــووە کـــــاریگەری زۆری بەسەر هرزڤانانی رۆژئاوایی جێهشتووە.

ئەفلاتـــــوون یەکـــــێکە لە چـــــوار فەیلەســـــوفە بەناوبـــــانگەکەی ســـــەردەمی کـــــۆن کە ئەوانیش(ئەرســـــتۆ ، ئیپیکێـــــت، ئەفلـــــۆتین) بـــــوون کە نووســـــینەکانیان پـــــارێزراون پـــــێچەوانەی فەیلەســـــوفەکانی پێشـــــووتر کە نووســـــراوێکی ئەوتۆیـــــان لـــــێ بەجێنەمـــــاوە ، بەلام دەتـــــوانین بلێـــــین ئەفلاتـــــوون بەناوبانگترینیـــــانە، نووســـــینەکانی ئەفلاتـــــوون بـــــریتین لە (٣٥)دیـــــالۆگ و (١٣)نـــــامەوە لەگەڵ کۆمەڵێـــــک پێناســـــە ، قۆنـــــاغی یەکەمـــــی کارەکـــــانی بـــــۆ ســـــەردەمی گەنجێتـــــی دەگەرێـــــتەوە کە ســـــالانی ٣٩٩ – ٣٩٥ پ.ز دەگەرێـــــتەوە ئەم قۆناغەکـــــانی ناســـــین و ژەهرخـــــواردکردنی ســـــۆکرات دەگەرێـــــتەوە تـــــا ئەو کـــــاتەی ئەســـــینا جێـــــدەهلێت و رووەدەکـــــاتە میگـــــارا، کە چەنـــــدین دیـــــالۆگی لە خۆگرتـــــووە بەناوبـــــانگترین و دەوڵەمەنـــــدترین دیـــــالۆگ فیکـــــری ئەم قۆنـــــاغەی بـــــریتییە لە دیالۆگی پرۆتاگۆرس کە تالۆزییەکای فیکری خەست بەخۆوە گرتووە.

قۆنـــــاغی دووەم: ســـــالانی ٣٩٥ – ٣٨٥ پ.ز دەگەرێـــــتەوە ئەوکـــــاتەی میگـــــارا ژیـــــانی دەبـــــردە ســـــەروو رۆژی مردنـــــی ســـــوکرات تەواو کـــــارپێکردبوو بـــــۆیە ئەم قۆنـــــاغە نووســـــینەکانی ئەفلاتـــــوون ڕەنگـــــدانەوەیەکی چـــــڕی لە ژێـــــر کـــــاریگەری فکـــــر و فەلســـــەفەی ســـــوکرات بـــــوو کە جـــــارێکی دیـــــکە و بەشـــــێوەیەکی دیـــــکە ســـــوکرات بە خەلکـــــی دەناســـــێتەوە لەگەڵ تێکەڵکردنـــــی بەفیکـــــری ئەفلاتـــــوون خـــــۆی کە دیـــــالۆگی مینـــــون Mehoh بەروونـــــی دەدەکەوێـــــت قونـــــاغی ســـــێیەمی ئەفلاتـــــوون بـــــۆ ســـــالانی نێـــــوان ٣٨٥- ٣٧٠پ.ز دەگەرێـــــتەوە کە گەورەتـــــرین و درێژتـــــرین دیـــــالۆگی بەخـــــۆوە گرتـــــووە ئەم قۆنـــــاغەی ئەفلاتـــــوون زۆرگـــــرنگە چـــــونکە قۆنـــــاغی پێگەیشـــــتن و تیکۆشـــــینی فیکـــــر و فەلســـــەفەی ئەفلاتـــــوون دەردەخـــــات واتـــــا ئەگەر قۆنـــــاغی یەکەمـــــی ئەفلاتـــــوون زیـــــاتر بەهـــــرەی هـــــونەری و ئەوەی بوویێـــــت ئەو قۆنـــــاغی دووەم قووڵبـــــوونەوەی فیکـــــری بـــــووە کەواتـــــا قۆنـــــاغی ســـــێیەم تێکەڵکردنـــــی هەردوو قۆنـــــاغی یەکەم و دووەمـــــی بـــــوو چ لە شـــــێوازی هـــــونەری چ لە فەلســـــەفە و تێفکـــــرین ، بـــــۆیە ئەم قۆنـــــاغە قۆنـــــاغێکی بەرز و بالابووانە تێروانینی ئەفلاتوون بۆ کێشەکانی ژیان.(فوئاد، :٧٤)

تەوەری دووەم :فەلسەفەی ئەفلاتوون.

سـوكرات هەوێنـی و ناوەنـدی فەلسـەفەی ئەفڵاتـونە و هەر بـۆیە ئەفلاتـون ویسـتوویەتی بەهـۆی سـوكراتەوە فەلسـەفەكەی خـۆ بخـاتەروو كـاریگەری سـوكرات لەسـەری بەجۆرێـك بـوو تەنـانەت فەلسەفەكەشـی بە دیـالۆگ خسـتۆتەروو ئەمە بـۆ سـوكرات دەگەرێـتەوە كە هەمـوو فەلسـەفەكەی خـۆی بە پرسـیار و وەڵام (دیـالۆگ) بـووە، بەم دیالۆگانەشـی نەنووسـیوە تەنهـا بە قسـەبوو ئەفلاتـوون هـات جـارێكی دیـكە سـیماو نـاوەرۆكێكی دیـكەی بە سـوكرات بەخشـی ئەفلاتـوون قوتـابی سـوكرات بـوو، لە تەمەنـی بیسـت سـاڵیەوە بە سـوكرات ئاشـنا بـوو لە تەمەنـی(٢٨) سـالیدا بـوو سـوكرات پەلكێشـی دادگـا كـراو دادگـا فەرمـانی مردنـی بەسـەردا سـەپاند، بەم بریـارەی دادگـا و داتـر ژەهرخـواردنەكەی سـوكرات بـۆ ئەفلاتـوون ئەوەنـدە كـاریگەری بـوو بە جۆرێـك ئەو ژەهرخـواردنەكە كەسـایەتی ئەفلاتـوون تێروانینـی بـۆ ژیـان سـەر لەنـوێ بـوو بە كەسـایەتیەتی دیـكە و بـوو بە تێروانینێكـی دیـكە ژیـان و واتـا ئەفلاتـوون چـۆن كەسـایەتی نـوێ بە سـوكرات بەخشـی ئەوهـا سـوكرات كەسـایەتیەكی نـوێی بە ئەفلاتـوون بەخشـی ئەفلاتوون پێوابوو سوكرات گەورەترین كەسایەتی فیكری سەردەمەكەیەتی .

فەلسـەفەكەی ئەفلاتـوون بـریتییە لەو دیالۆگـانەی كە ژمارەیـان (٣٣) دیـالۆگە لەگەڵ(١٣)نـامەكە كە ئێسـتا هەمـوو بەرهەمەكەی بەنـاوی یەكێـك لەبەناوبـانگترین دیالۆگەكانی كەناوی (كۆمار)بووە كتێبەكەی ئەفلاتوون بەو ناوە(كۆمار) ناونراوە.

فەلسـەفەكەی ئەفلاتـوون چەنـدین پرسـی زۆرگرنگـی ورووژانـدووە و بەپێـی بیـرو لێكـدانەوەكانی ئەوكـاتە ئەفلاتـون لێكـدانەوە گرنگتـرین ئەو پرسـانە دادپەروەری ، دیموكراسـی ، پەروەردە، بەختەوەری...هتـد. زۆربەی دیالۆگەكـانی ئەفلاتـوون گفتوگـۆیە لەنێـوان سـوكراتی و كەسـێكی دیـكەدا بەڵام ئەفلاتـوون لەدوا بەدوای تەمەنـی ژیـانی كەمتـر سـوكرات كـردووە بە پـاڵەوانی دیالۆگەكـانی بەڵام دەبێـت ئەوەش بڵێـین رەنـگە بەدرێژایـی مێـژوو هـیچ قوتـابیەك بەقەد ئەفلاتـوون لە خزمەتـی مامۆسـتاكەی خـۆی كە سـوكرات بـوو نەبووبێـت ئەوەتـا ئەرسـتۆ قوتـابی ئەفلاتـوون بـوو كەچـی كەوتەبەر رەخنەگرتن نەئەقلاتوون (فوئاد، : ٧٧)

بەشی سێیەم: سەرچاوەی هزری ئەفڵاتوون

تەوەری یەکەم: سەرچاوەی هزری ئەفڵاتوون

تـــا ئیســـتا بە درێژایـــی (٢٥٠٠) ســـاڵی رابـــردوو واتـــا لەوەتەی فەلســـەفە لە یۆنـــان خولقـــاوە ئەفلاتـــوون ئینجـــا ئەرســـتۆ زۆرتـــرین کاریگەرییـــان بەســـەر دونیـــا فەلســـەفەو هـــزری فەیلەســـوفان جهێشـــتووە بە دێـــوێکی دیکەشـــدا بە درێژایـــی ئەو ئەو مـــاوەیە ئەفلاتـــوون زۆرتـــرین نووســـینی لەســـەر نووســـراوە بێگومـــان ئەفلاتـــوون تـــاڕادەیەکی بەرچـــاو ئەرســـتۆش زیـــاتر ئەو کـــاریگەریەی هەبـــووە، چـــونکە لەلایەک ئەرســـتۆ خۆیشـــی بەرهەمـــی ئەفلاتـــوونە لەلایەنـــی تریشـــەوە ئەفلاتـــوون کەســـێکی هیـــالی بـــووە نەک مـــادی بـــۆیە ئیلاهیـــانی مەســـحی تاســـەدەی ســـێزدەش زیـــاتر ئەفلاتـــوون بـــووە تـــا ئەرســـتۆی بـــۆیە لێـــرەدا هەوڵـــدەدەین پـــوختەی ســـەرچاوە و بیروراکـــانی ئەفلاتـــوون بەکـــورتی بخەینەروو.

١- ئەفلاتـــوون یەکەم فەیلەســـوفە کە هەوڵـــی بـــۆ دامەزرانـــدنی سیســـتەمێکی فەلسەفە سەرتاپاگیدراوە.

٢- ئەفلاتـــوون یەکەمـــین فەیلەســـووفی(بوون) واتـــا جەختکـــردنەوە لەســـەر بنەرەتـــی جیـــاواز تـــر (لەبـــوون) و دانـــانی(بوون) بەهـــیچ لە ئەفلاتـــوونەوە دەستپێدەکات واتا ئەفلاتوون دامەزرێنەری (هیجگەرایی).

٣- ئەفلاتـــوونی یەکەمـــین فەیلەســـوفی میتـــافیزیکە واتـــا سیســـتەمێکی فەلســـەفی و میتـــافیزیکی دامەزرانـــدووە، کە مـــامەڵەی لەگەڵ هەمـــوو (هەبـــوون) هکانـــدا کردووە بەمجۆرە ئەفلاتون سەرەتای تازەگەری بووە.

٤- ئەفلاتـــوون دامەزرێـــنەری بیرکـــردنەوەی نووســـینی دیـــالۆگی بـــووە کە ئەمـــرۆ لەپەیوەنـــدی نێـــوان بووچـــوونە جیاوازەکـــان و ئایینەکـــان و شارســـتانیەکان

بەکاردێت راستە سوکرات پێش ئەفلاتوون میتۆدی دیالۆگەی بەکارهێناوە بەڵام ئەفلاتوون یەکەم کەسە کە یەکەمی نووسەری دیالۆگی مێژوو فەلسەفەبێت چونکە سوکرات هیچ نووسراوێکی جێنەهێشتووە.

٥- ئەفلاتوون و بەروو دروستکردنی جیهانێکی بۆتاپیانی بووە کە خۆی لە (هدیە الفاظلة) دابینوەتەوە.

٦- یەکەمین فەیلەسوفەکە کە لەبارەی (بوون) دواوە بەو مەبەستە هەوڵدان بۆ چارەسەرکردنی هەموو بابەتە چارەسەر نەکراوەکانی (بوون).

٧- ئەگەرچی لە ژێر کاریگەری فیاگۆرس بووە بەڵام زۆر راشکاوانە فەلسەفیان باس لە نەمری رۆح کردووە بەڵگەیشی بۆ سەلماندنی نەمری رۆح هێناوەتەوە، کە سەرچاوەکەی لە وە هەندەکانی ئاینی و باوەڕبوون بە نەمری رۆح بووە، هەر لە ژێر کاریگەری فیاگۆرس بوو بڕوای وابوو بە فەلسەفەی دەرون پاک دەبێتەوە ئەقڵی ڕاستەقینەش بەبێ ماتماتیک نایەتەدی ، ئەمەش وایکردبوو بڕوا سیستەمی ئۆلیگارشی بهێنێت.

٨- یەکەم فەیلەسوف بووە بەوردی وبەشێوەیەکی نووسراو باسی لە چینەکانی کۆمەڵ کردووە دابەشکردووەتە سەر سێ چین (فەرمانڕەوایی ، پاسەروانی کۆیلەکان)(فوئاد ، : ٨٩)

ئەکادیمیا بۆ ئەو کاتە وەکو زانکۆیەک وابوو کە پیاوەکانی بۆ سیاسەت ئامادە دەکردو دوای تەواو کردنی خوێندنیان لەو زانستگایە (ئەکادیمای) پیاوەکان پەیرەوی بنەماکانی ماف و دادپەروەری و چاکسازی کۆمەڵگایان دەکرد، دوای ئەو ئەفلاتونیش ئەوخوازرایەی ئەکادیمیای بەڕێوەبرد(فوئاد، :٧٠)

تەوەری دووەم : سەرچاوەی بیروڕاکانی ئەفلاتوون:

لە نێو فەیلەسوفە دێرینەکان و ئەوانەی سەدەکانی ناوەڕاست و مۆدێریشدا، کاریگەری ئەفلاتوون و ئەرستۆ لە هەمووان زیاترە لە دوانەش ئەفلاتوون کاریگەریەکەی زیاتری هەیە، لەسەر میراتگری خۆی من لەبەر دوو هۆکار ئەم قسەیە دەکەم یەکەمیان لەبەر ئەوەی ئەرستۆ خۆی بەرهەمی ئەفلاتوونە. دووەم ئەوەیەکە ئیلاهی هیاتی مەسیحی تاوەکو سەدەی سیانزەم زیاتر ئەفلاتوونی بووە تاوەکو ئەرستۆیی هەر بۆیە لە مێژووی فەلسەفەدا دەبێت زیاتر لە میراتگرانی یان پێشینانی شێ بکەنەوە.

گرنگترین بابەتەکانی فەلسەفەی ئەفلاتوون بریتین لە :

١- بۆتاپیا- کە یەکەمین حەلقەی ئەو زنجیرە درێژەی بۆ تاپیاکانە.

٢- تیۆری ئایدیاکانە کە یەکەمین هەوڵە بۆ چارەسەرکردنی بابەتی چارەسەر نەکەری جیهانی هەبوون.

٣- ئەرگۆمێنتەکانی ئەو بۆ سەلماندنی نەمری روح.

٤- گەردوون زانیەکەی ئەوە.

٥- وێناکردنی ئەوە سەبارەت بە زانین وەکو بیرەوەری لە پانی دەرک کردن، بەڵام پێش نەوەی سەرقاڵی ئەو بابەتانەبم چەند وتەیەک سەبارەت بە بارۆدۆخی ئەو هۆکارانەی کە دەبنەهۆی دیاریکردنی بیروڕا فەلسەفی و سیاسیەکانی پێشکەش دەکەم (وەلی، : ٨٩)

دەرئەنجام:

١-

٢-

٣-

٤-

٥-

٦- .

لیستی سەرچاوەکان:

یەکەم: پەرتووکی کوردی :

١) پولادی،د.کەمال :٢٠١١، **میژووی هزری سیاسی رۆژئـاوا لە سوکراتەوە تـا سەدەی بیستەم**،چاپخـانەی حاجی هاشم ،هەولێر،چاپی دووەم.

٢) ئەحمەد ،حەمدی رسـول:٢٠١١،**سەرەتاکانی دەروونناسی و پەروەردەناسی**،چاپخـانەی و دەزگـای چاپ و پەخشی سەردەم ،سلێمانی،چاپی یەکەم.

٣) رەسـول ریبـین ،٢٠١٣، **کیرکیگـارد فەلسـەفە و ژیـانی** ، چـاپی یەکەم ، چاپخـانەی شـەهاب ، هەولێر.

٤) جەمال نەوزاد:٢٠١٢، **دەروازەیەک بۆ فەلسەفە**،چاپخانەی کارۆ ،چاپی یەکەم.

٥) زەکەریا، د. محەمەد تۆفیق ،**افلاطون.** وەرگێرانی : ئەردەلان عەبدوللا سەرچاوەی ئەنتەرنێت سایتی الحوار المتمدن. www.ahewar.org)

٦) کۆماری ئەفلاتون،(٢٠١٩) وەرگێرانی ئینگلیزیە: د.محمد کمال، دەزگای چاپ پەخشی سەردەم، سلێمانی.

٧) پۆڵ ستراتێرن،(٢٠١٠)،ساتێک لەگەڵ ئەفلاتوون، و:علی ئەکبەر مجید، ناوەندی چاپ و بڵاوکردنەوەی سایە، سلێمانی.

٨) عبدالحمید، د.نەبیل عبدولجبار(٢٠١٠)، فەلسەفە بۆ ئەو کەسەی دەیەوێت، و:هاوار احمد رەشید،چاپخانەی رۆژهەلات، هەولێر، چاپی یەکەم.

٩) رەسول، ریبین(٢٠١٣)، کیرکیگارد فەلسەفە و ژیانی،چاپی یەکەم،چاپخانەی شەهاب،هەولێر.

زانكۆی سەلاحەددین- هەولێر

Salahaddin-University-Erbil

Submitted to the department of (philosophy)inpartial fulfillment of the requirements for the degree of B.A or BSc in (philosophi)

By:

Supervised by :

May 2024